

УДК 930.25:929Ніковський(477)“19”

М. Горбатюк

Документи до біографії А. Ніковського, що зберігаються у державних архівах України

Анотація: У статті здійснено огляд документів до біографії А. Ніковського, що зберігаються у фондах державних архівів України та відділів рукописів державних бібліотек України. Проаналізовано зміст цих документів та їх значення до відтворення життєвого шляху діяча.

Ключові слова: Ніковський Андрій Васильович, біографія, документ, громадсько-політична діяльність.

Останнім часом українська історична наука велику увагу приділяла дослідженню біографій визначних діячів, які зробили значний вклад у справу відновлення української державності. І якщо раніше дослідники зосереджувалися переважно на дослідженнях загального характеру, то в останні роки вони значно деталізуються.

Вивченню біографії А. Ніковського та його громадсько-політичної літературно-публіцистичної та наукової діяльності у сучасній українській історичній науці приділено значну увагу — впродовж останніх 5 років з інтервалом у 2 роки з'явилося 3 дисертації¹, які досить повно розкривають його громадсько-політичну та літературну діяльність. Проте, деякі аспекти біографії А. Ніковського досліджено все ще недостатньо, наприклад поглибленого вивчення вимагає джерельна база теми. Не втрачає актуальності і подальша публікація документів до біографії А. Ніковського, перш за все його епістолярію.

Андрій Васильович Ніковський народився 3 жовтня 1885 р. у селі Малий Буялик Одеського повіту Херсонської губернії. Після смерті батька його мати одружилась вдруге і переїхала до Одеси. Тут А. Ніковський закінчив 5-ту Одеську гімназію (у 1905 р.) та історико-філологічний факультет Новоросійського університету (у 1913 р.). Із середини 1906 р. А. Ніковський брав активну участь у роботі Одеської «Просвіти», зокрема був членом Виділу (Ради) товариства, його секретарем і бібліотекарем. Активна участь у культурно-просвітньому русі відкрила А. Ніковському шлях до громадсько-політичної діяльності — ще під час навчання в університеті він став членом Товариства українських посту-

повців, а у 1913 р., вже після закінчення університету, переїхав у Київ і став редактором єдиної на той час щоденної україномовної газети «Рада». Після початку Першої світової війни і закриття царським урядом газети «Рада», А. Ніковський спробував заснувати щоденну газету «Вісти», та деякий час редагував «Літературно-науковий вістник». Впродовж 1915 р. — початку 1916 р. діяч був редактором і видавцем журналу «Основа» в Одесі.

Лютнева буржуазно-демократична революція 1917 р. у Петрограді започаткувала новий етап у житті А. Ніковського. Він брав активну участь у створенні і діяльності Центральної Ради: входив до складу її виконавчого комітету, був одним із чотирьох заступників голови УЦР М. Грушевського, працював у декількох комісіях Ради. Влітку 1917 р. А. Ніковський балотувався до Київської міської думи, а на початку листопада цього ж року його було призначено комісаром м. Києва. Після Жовтневого перевороту 1917 р. А. Ніковський одразу ж зайняв антибільшовицьку позицію: був одним із лідерів Крайового комітету охорони революції в Україні, критикував дії більшовиків на сторінках редакційної ним газети «Нова рада». Діяч також негативно оцінив умови Берестейського мирного договору між УНР та країнами Четверного союзу та засудив введення німецьких військ на територію України.

Гетьманський переворот А. Ніковський сприйняв як негативну, але, зважаючи на хибну політику Центральної Ради, неминучу подію і перейшов у опозицію до діючої влади. На початку травня 1918 р. він брав активну участь у переговорах українських партій з німецьким військовим командуванням і керівництвом

Української Держави про включення представників від згаданих партій в уряд. Влітку 1918 р. під його керівництвом було створено Український національний союз (УНС), до якого увійшла значна частина опозиційних гетьману українських політичних партій. При безпосередній участі діяча 24 жовтня 1918 р. було сформовано уряд, у який увійшло п'ять представників від УНС.

У 1919 — першій половині 1920 рр., А. Ніковський відійшов від активної політичної діяльності. Після приходу до влади Директорії він перебував у опозиції до неї, оскільки був проти тих соціалістичних експериментів, які вона втілювала у життя. У період окупації Києва більшовиками у 1919 р. А. Ніковський був членом організаційного комітету Українського Червоного Хреста, редактором часописів «Нова громада» і «Кооперативна зоря», директором «Українфільму». Після підписання Варшавського договору 1920 р. і вступу українсько-польських військ до Києва його було призначено міністром закордонних справ в уряді В. Прокоповича. Упродовж наступних півтора роки А. Ніковський відіграв важливу роль в українській зовнішній політиці. Водночас він брав активну участь у роботі Ради народних міністрів (РНМ) УНР, Ради Республіки, при його безпосередній участі було створено Український центральний комітет у Польщі.

Розчарувавшись у здатності українського політичного істеблшменту досягти взаєморозуміння, А. Ніковський на початку 1922 р. залишив посаду міністра закордонних справ УНР і невдовзі переїхав до Берліна, де до осені 1924 р. працював у друкарні Я. Оренштайна. У листопаді 1924 р., на запрошення С. Єфремова, він переїхав у радянську Україну, де залишалося двоє його дітей. Повернувшись з еміграції, А. Ніковський повністю зосередився на літературній та науковій діяльності, перш за все на роботі у словникових комісіях Всеукраїнської академії наук (ВУАН).

Плідну літературну та наукову працю А. Ніковського перервав арешт за звинуваченням у причетності до Спілки визволення України у липні 1929 р. Організатори судового процесу відвели для А. Ніковського одне із головних місць у структурі і діяльності організації. Його було звинувачено у приналежності до Президії СВУ, організації філії спілки в Одесі, шкідництві на «літературному фронті» тощо. Після винесення вироку у справі СВУ А. Ніковський відбував покарання у Ярославському політизоляторі та на Соловках. Після звільнення у 1940 р. — мешкав

у своєї доньки в Ленінграді, де і помер з голоду у 1942 р. під час блокади міста.

Документи, у яких є відомості про життя і діяльність А. Ніковського вдалося виявити у фондах 7 державних архівів України — Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного історичного архіву України у м. Києві (ЦДІАК України), Центрального державного архіву громадських організацій України (ЦДАГО України), Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБ України), Державного архіву м. Києва (ДАК), Державного архіву Миколаївської області (ДАМО), Державного архіву Одеської області (ДАОО) і фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (ІР НБУВ) та Відділі рідкісних видань та рукописів Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького (ВР ОННБ).

Усі архівні документи до біографії А. Ніковського, за типолого-видовою класифікацією, умовно можна поділити на 3 групи: 1) актові та діловодні писемні джерела (офіційні актові документи, матеріали офіційного діловодства, документи та матеріали політичних партій і громадських організацій); 2) судово-слідчі документи; 3) джерела особистого походження (спогади, щоденники, епістолярій).

До першої групи належать *а) офіційні актові документи* (закони та підзаконні акти, міждержавні договори, матеріали зовнішньої політики, постанови, накази, обіжники, інструкції тощо) Української Центральної Ради, міністерств і відомств Української Держави, Директорії УНР та УСРР, *б) документи офіційного діловодства* (звіти, рапорти, ділова переписка, довідки, канцелярські книги, протоколи засідань тощо) центральних і місцевих органів влади й управління УЦР, УД, Директорії УНР та ВУАН, у роботі яких брав участь А. Ніковський, а також *в) матеріали політичних партій і громадських організацій* (програми, статuti, протоколи засідань, ділове листування та інші документи ТУП, УПСФ, УРДП, УНТ, УЦК у Варшаві тощо).

Документи, що належать до групи актових та діловодних писемних джерел, і які зберігаються у державних архівних установах України, частково були опубліковані у роки незалежності. Зокрема це такі збірники документів, як двотомник «Українська Центральна Рада: Документи і матеріали»², «Український національно-визвольний рух. Березень — листопад 1917 року: Документи і матеріали»³, «Історія української Конституції»⁴, «Директорія, Рада Народних Міністрів Україн-

ської Народної Республіки. Листопад 1918 — листопад 1920 рр.: Документи і матеріали»⁵ та ін.⁶ Втім, підбір документів до згаданих вище збірників носив вибірковий характер і був підпорядкований певним завданням і науковим інтересам укладачів, тому вони не можуть достатньою мірою забезпечити джерельну базу дослідження біографії А. Ніковського.

Більшість актових і діловодних писемних джерел, що зберігаються в архівах України, а саме офіційні актові документи та документи офіційного діловодства залучено із фондів ЦДАВО України. Так, для дослідження громадсько-політичної діяльності А. Ніковського в добу Центральної Ради і Гетьманату П. Скоропадського були використані матеріали фондів «Українська Центральна Рада» (ф. 1115), «Міністерство внутрішніх справ Української Держави» (ф. 1216), «Подільська окружна комісія з виборів до Українських Установчих зборів» (ф. 2171), «Головна квартира Гетьмана всієї України і військ козацьких» (ф. 2469), «Народне міністерство справ закордонних Української Народної Республіки» (ф. 2592) та ін. Документи цих фондів корисні для з'ясування участі А. Ніковського у роботі Центральної Ради, виборах до Всеукраїнських установчих зборів, формуванні урядів Української Держави, виданні газети «Нова рада» тощо.

Зокрема, у справі «Протоколи засідань Комітету Центральної Ради (26 квітня — 19 травня 1917 р.)» (ф. 1115, оп. 1, спр. 16) йдеться про надання на прохання А. Ніковського нового приміщення для редакції газети «Нова рада», а у справі «Книга протоколів засідань Центральної Ради (22 липня — 8 вересня 1917 р.)» (ф. 1115, оп. 1, спр. 21) — відображено відомості про обрання діяча одним із чотирьох заступників Голови Центральної Ради М. Грушевського та про його участь у роботі над «Статутом автономії України». Питання участі громадсько-політичного діяча у виборах до Всеукраїнських установчих зборів у грудні 1917 р. висвітлено у справі «Протоколи окружної комісії з виборів до Установчих зборів, кандидатські списки від блоку Української трудової партії [і] соціалістів-федералістів по Подільському виборчому округу (11–18 грудня 1917 р.)» (ф. 2171, оп. 1, спр. 8). Справа «Донесення співробітників інформаційного відділу про політичне становище, настроїв населення, політичних діячів, обшуки та арешти та ін. на Київщині (28 березня — 27 жовтня 1918 р.)» (ф. 1216, оп. 1, спр. 70) містить інформацію про участь А. Ніковського у засіданні опозиційних гетьману П. Скоропадському політичних партій

(відбулося у липні 1918 р.), на якому обговорювалися питання включення представників від Українського національного союзу до Ради Міністрів Української держави. Характер взаємовідносин газети «Нова рада», редактором якої був А. Ніковський, з гетьманською цензурою відображено у документах справи «Листування з гетьманськими редакціями газет про присилку статей на рецензію (1918 р.)» (ф. 2469, оп. 1, спр. 8).

Найбільш повно представлені джерела для дослідження діяльності А. Ніковського у період його перебування на посаді міністра закордонних справ УНР. Сюди ми відносимо документи фондів «Рада Народних Міністрів УНР» (ф. 1065), «Канцелярія Директорії УНР» (ф. 1429), «Особиста канцелярія голови Ради Народних Міністрів УНР» (ф. 3205), «Міністерство закордонних справ УНР» (ф. 3696), «Посольство Української Народної Республіки в Австрії (м. Відень)» (ф. 3581), «Посольство Української Народної Республіки в Німеччині (м. Берлін)» (ф. 3619), «Рада Республіки» (ф. 3656), «Щоденна газета «Українська трибуна» в м. Варшаві» (ф. 3327), «Український центральний комітет в Річі Посполитій Польській (ф. 3508) та ін. Ці фонди містять такі актові та діловодні писемні джерела до біографії А. Ніковського, як обіжники МЗС УНР, звернення та протести до урядів країн Європи, політичні та економічні договори з іноземними державами, книги наказів по МЗС, щомісячні звіти про роботу міністерства, протоколи засідань Ради Народних Міністрів, Ради Республіки, комісії по виробленню конституції, Українського центрального комітету в Польщі тощо.

Так, участь А. Ніковського у роботі Конституційної комісії УНР 1920 р. відображена у «Документах по виробленню проекту Конституції УНР. Том 2. (1920 р.)» (ф. 1065, оп. 2, спр. 294) та документах справи «Листування з державною канцелярією про... затвердження законів і постанов. Список членів комісії по виробленню Конституції УНР (16 квітня — 28 грудня 1920 р.)» (ф. 1429, оп. 2, спр. 55).

Документи справ «Протоколи Ради Народних Міністрів УНР (1 жовтня — 29 грудня 1920 р.)» (ф. 1065, оп. 2, спр. 9) та «Постанова Ради Міністрів УНР про ліквідацію військово-санітарних місій УНР за кордоном (11 серпня — 17 грудня 1920 р.)» (ф. 1429, оп. 2, спр. 42) проливають світло на участь А. Ніковського у ліквідації військово-санітарних місій УНР в Європі.

Урядова криза березня 1921 р. та взаємне листування С. Петлюри і А. Ніковського з

приводу можливого призначення останнього головою РНМ УНР знайшли відображення у документах справ «Листування Петлюри з міністрами про організацію діяльності Директорії (1919–1922 рр.)» (ф. 1429, оп. 4, спр. 1) та «Протоколи і матеріали засідань Ради Республіки і Ради Міністрів... (2 січня — 29 грудня 1920 р.)» (ф. 1429, оп. 2, спр. 81).

Документи справи «Відомості про виплату построчної платні співробітникам газети «Українська трибуна»» (ф. 3327, оп. 1, спр. 2) надають додаткові відомості про співпрацю А. Ніковського з газетою «Українська трибуна», у якій він публікував свої статті навесні-влітку 1921 р. перебуваючи у Варшаві.

Заходи, яких вживав А. Ніковський з метою підготовки, матеріального забезпечення та інформаційної підтримки Другого Зимового походу (листування з дипломатичними представниками УНР про закупівлю зброї, амуніції та медикаментів за кордоном, надсилка інформаційних повідомлень про хід повстання в Україні урядам іноземних держав та ін.) знайшли своє відображення у документах таких справ як «Обіжники Міністерства закордонних справ УНР у м. Тарнові за жовтень 1920 — листопад 1921 р.» (ф. 3581, оп. 3, спр. 25) та «Журнали засідань Комісії закордонних справ петлюрівської Ради Республіки (14 лютого — 30 липня 1921 р.)» (ф. 3656, оп. 1, спр. 25).

Участь А. Ніковського у складних і напружених історичних процесах, пов'язаних із польсько-українсько-радянською війною та наступними польсько-радянськими переговорами у Мінську та Ризі, його намагання повернути польську сторону до виконання умов Варшавського договору 1920 р., а також заходи А. Ніковського, спрямовані на збереження Державного центру УНР у Польщі, його фінансування та створення Українського центрального комітету у Польщі добре ілюструє значний масив архівних документів зі справ: «Огляди преси УНР і закордонної преси про економічне і політичне життя України, Радянської Росії й західноєвропейських країн (2 січня — 23 квітня 1921 р.)» (ф. 1429, оп. 2, спр. 90), «Журнали засідань Ради Народних Міністрів (11 січня — 9 грудня 1921 р.)» (ф. 3205, оп. 1, спр. 66), «Листи головному отаману Петлюри від послів (3 листопада 1919 р. — 17 листопада 1923 р.)» (ф. 3696, оп. 2, спр. 7).

Величезний масив офіційного листування А. Ніковського як міністра закордонних справ з головним отаманом С. Петлюрою, головами РНМ УНР В. Прокоповичем, А. Ливицьким,

П. Пилипчуком та міністрами О. Саліковським, І. Огієнком, П. Ведибідою, С. Стемповським, а також дипломатичними представниками УНР за кордоном М. Славинським, М. Васильком, В. Кедровським, Є. Лукасевичем, О. Шульгиним, К. Мацієвичем, І. Красковським, А. Лукашевичем, Л. Михайлівим, А. Марголіним, С. Шелухіним, О. Лотоцьким та ін. зберігається у низці справ фонду «Міністерство закордонних справ УНР» (ф. 3696) — «Листування з головою Ради Міністрів Української Народної Республіки про закордонну політику, з фінансових питань (1 серпня 1920 р. — 11 липня 1921 р.)» (ф. 3696, оп. 1, спр. 24.), «Листування міністра закордонних справ з окремими особами: Байловим, Василько, Геронімусом, Ейхельманом та іншими на літери «Б»–«П» (25 травня 1920 р. — 16 травня 1921 р.)» (ф. 3696, оп. 1, спр. 31), «Листування міністра закордонних справ з Сабочинським, Франкфуртом, Чикаленко, Шелухіним, Якубовським, Федором Шульгою, Саліковським, Стемповським (29 жовтня 1920 р. — 4 серпня 1921 р.)» (ф. 3696, оп. 1, спр. 32), «Листування з послами та головами місій Української Народної Республіки : Василько, Кедровським, Олесницьким, Мацієвичем, Сікевичем, Стоцьким, Токаржевським, Яковлівим (10 вересня 1920 р. — 5 березня 1922 р.)» (ф. 3696, оп. 1, спр. 33), «Листування з головою Ради Народних Міністрів... (19 вересня — 3 жовтня 1920 р.)» (ф. 3696, оп. 2, спр. 490) та ін.

Цінні матеріали про громадську, літературну та видавничу діяльність А. Ніковського після повернення в УСРР містяться у справах «Листування з уповноваженим наркомату закордонних справ СРСР при Раднаркомі УСРР з приводу розгляду заяв громадян про повернення на Україну з Польщі, Болгарії та інших держав (5 січня 1924 р. — 4 листопада 1924 р.)» фонду «Всеукраїнський центральний виконавчий комітет» (ф. 1, оп. 2, спр. 1617) та у двох справах фонду «Народний комісаріат освіти УРСР» — «Матеріали про роботу Всеукраїнської академії наук... (5 лютого 1924 р. — 23 березня 1926 р.)» (ф. 166, оп. 4, спр. 244) і «Звіт управління в справах літератури і видавництва Укрголовліту про його роботу за 1925/26 рік» (ф. 166, оп. 6, спр. 724) ЦДАВО України.

Великий масив джерел для дослідження громадсько-політичної діяльності А. Ніковського у дореволюційний період зберігається у фондах ЦДІАК України — «Київське губернське жандармське управління» (ф. 274), «Київський Тимчасовий Комітет у справах друку» (ф. 295), «Харківське губернське жандармське

управління» (ф. 336), «Жандармське управління міста Одеси» (ф. 385). Зокрема у справах «Сводки данных наружного наблюдения по гор[оду] Одессе за лицами принадлежащими к РСДРП, партии эсеров, «Бунд» и другим (15 декабря 1909—6 июня 1915 гг.)» (ф. 385, оп. 2, спр. 2), «Переписка с жандармскими управлениями и агентурные сведения об украинских буржуазно-националистических организациях ... (12 января 1915—18 февраля 1916 гг.)» (ф. 336, оп. 4, спр. 20) містяться документи, які є додатковим джерелом інформації про видання А. Ніковським журналу «Основа» в Одесі. У справі «Уведомление киевского губернатора о выдаче Никовскому А. В. свидетельства на издание в гор[оде] Киеве газеты «Вісти» на украинском языке и её программе (23 декабря 1914—20 февраля 1915 гг.)» (ф. 295, оп. 1, спр. 98) відклалися документи, що свідчать про намагання А. Ніковського започаткувати видання газети «Вісти» у Києві. А документи справ «Обзор Департамента полиции об украинском националистическом движении (1911 г.)» (ф. 274, оп. 1, спр. 2792.) та «Дело об издании в гор. Киеве Гринченко Б. Д. и Чикаленко Е. Х. газеты «Рада» на украинском языке (23 января 1906—19 июня 1915 гг.)» (ф. 295, оп. 1, спр. 51) ілюструють участь А. Ніковського у роботі одеського товариства «Просвіта» і виданні газети «Рада».

Документи фонду «Південно-Західний комітет Всеросійського союзу міст» (ф. 721) ЦДІАК України проливають світло на малодосліджений період у житті А. Ніковського — його службу у Комітеті Південно-Західного фронту Всеросійського союзу міст (КПЗФ ВСМ) восени 1915 р. — початку 1917 р. На особливу увагу заслуговує справа «Личное дело Никовского Андрея Васильевича А. Ніковського» (ф. 721, оп. 3, спр. 6467), у якій збережено документи про його освіту, роботу в одеських гімназіях, просування по службі у КПЗФ ВСМ, відстрочку від призову в російську армію і т. ін.

Низка матеріалів УПСФ та УНС, у роботі яких А. Ніковський брав активну участь, зберігається у фондах ЦДАГО України — «Центральний комітет партії соціалістів-федералістів» (ф. 44), «Документи періоду підготовки і проведення великої жовтневої соціалістичної революції і громадянської війни в Україні» (ф. 57). У справах «Протоколи засідань, стенограми розширених зборів Центрального комітету партії соціалістів-федералістів (14 травня — 31 грудня 1918 г.)» (ф. 44, оп. 1, спр. 93) та «Доклады, сообщения, переписка австро-германских представителей на Украине о соотношении сил и политических

течений на Украине... (1 мая — 5 августа 1918 г.)» (ф. 57, оп. 2, спр. 241) містяться документи, що відображають участь А. Ніковського у переговорах керівництва УПСФ з гетьманськими колами навесні 1918 р. про формування уряду Української держави та його ставлення до Гетьманату загалом.

Значно меншою мірою актові і діловодні писемні джерела для дослідження біографії А. Ніковського відклалися у фондах обласних і міських архівів. Багато цікавих і важливих документів зберігається у двох особових справах А. Ніковського як студента Одеського університету у фонді «Малоросійський університет» (ф. 45) ДАОО (ф. 45, оп. 1, спр. 725; там само, оп. 5, спр. 9495). Зокрема у них відклалися студентські квитки діяча, його фотокартки, атестат про закінчення 5-ї Одеської гімназії, лекційні книжки із відомостями про прослухані курси і успішність, заяви та звернення на ім'я ректора тощо. Документи справи «Листування з МВС про призначення комісара м. Києва та про невизнання його українським Генеральним Секретаріатом (19 вересня — 19 жовтня 1917 р.)» фонду «Канцелярія комісара Тимчасового Уряду по місту Києву» ДАК (ф. 292, оп. 1, спр. 10) висвітлюють обставини призначення А. Ніковського комісаром м. Києва восени 1917 р.

До другої групи джерел віднесено судово-слідчу справу А. Ніковського по процесу СВУ № 67098 у трьох частинах, яка зберігається у ГДА СБ України. У справі відклалися такі документи: ордер на обшук та арешт, анкета А. Ніковського як заарештованого, опис майна, постанови про продовження терміну утримання, протоколи допитів з 6 серпня 1929 р. по 20 січня 1930 р., власноручно написане «Моє розкаяння», постанова про пред'явлення обвинувачення та інші документи. Протоколи допитів А. Ніковського носили тематичний характер і збереглися у справі під окремими заголовками: «Трудова школа ім. Т. Шевченка», «Про мої стосунки з С. Єфремовим», «Українська Академія Наук», «Українська трибуна» в Варшаві», «Переговори з японцями», «Характеристики моїх знайомих (М. Могилянський, В. Ганцов, Г. Голоскевич, А. Кримський, М. Левченко)», «Масонство в Росії перед революцією і на початку її» та ін. Матеріали справи складаються з оригіналів, написаних власноручно А. Ніковським, та машинописних копій. Зважаючи на те, що свої свідчення звинувачені у причетності до діяльності Спілки визволення України давали під психологічним і фізичним тиском, протоколи допитів А. Ніковського і його зізнан-

ня слід сприймати під критичним кутом зору. Однак, правдивість переважної частини його зізнань підтверджується співставленням задокументованої інформації з іншими джерелами. Водночас ці документи дозволяють реконструювати маловідомі сторінки з біографії А. Ніковського, зокрема, питання його причетності до масонських лож, співробітництва з органами державної безпеки тощо.

Третю групу документів складають джерела особистого походження (спогади, щоденники, епістолярій). Інформація нарративних джерел при дослідженні біографії корисна тим, що у них автори відтворюють середовище, яке їх оточувало, дають особисті оцінки історичним подіям та особам. Незважаючи на суб'єктивізм, притаманний для цього типу писемних пам'яток і певну політичну заангажованість авторів, їхні свідчення слугували важливим, а у деяких випадках єдиним, джерелом для дослідження життєвого шляху та громадсько-політичної діяльності А. Ніковського.

Найбільше документів до біографії А. Ніковського, що складають групу джерел особистого походження, вдалося віднайти в ІР НБУВ. На першому місці у цьому переліку стоїть особистий фонд А. Ніковського (ф. 226), який містить приватні документи фондоутворювача та великий масив листів від редакцій часописів, українських громадсько-політичних діячів, науковців, письменників тощо. У фонді зберігається записна книжка А. Ніковського за 11 березня — 15 серпня 1918 р. (ф. 226, № 5), яка є важливим джерелом інформації для вивчення його діяльності у добу Гетьманату П. Скоропадського, а також великий масив листів до А. Ніковського від Х. Алчевської (ф. 226, № 60); В. Буряченка (ф. 226, № 65–84), І. Гаврилюка (ф. 226, № 90–99, 309–311), М. Грушевського (ф. 226, № 100–102), Г. Домбровської (ф. 226, № 106–129), Д. Дорошенка (ф. 226, № 130–131), С. Єфремова (ф. 226, № 134–151), М. Комарова (ф. 226, № 156), Олександра Олеся (ф. 226, № 162–170, 315–319), Г. Саливона (ф. 226, № 182–189), П. Стебницького (ф. 226, № 193–197), Є. Чикаленка (ф. 226, № 204–264), С. Шелухіна (ф. 226, № 268–269) та ін., зміст яких переважно відображає участь А. Ніковського у виданні таких українських часописів як «ЛНВ», «Рада», «Нова рада», «Основа» та «Степ».

У фондах ІР НБУВ зберігаються і листи А. Ніковського до визначних громадсько-політичних діячів того часу. Зокрема, його листи до Є. Чикаленка за період з 6 вересня 1908 р. по 22 жовтня 1917 р., з фонду «Газета «Рада»

(ф. 44, № 490–606) та листи до С. Єфремова з 4 листопада 1910 р. по 24 грудня 1915 р., що відклалися у особистому фонді С. Єфремова (ф. 317, № 1019–1056), проливають світло не лише на деякі елементи біографії А. Ніковського, а й є одним із найбільш важливих джерел для вивчення історії газети «Рада» та історії української журналістики початку ХХ ст. У фонді «Листування» наявні листи А. Ніковського до П. Стебницького (12 серпня 1913 р. — 12 вересня 1917 р.) (ф. 3, № 52549–52553), Г. Саливона (21 травня 1911 р. — 8 жовтня 1915 р.) (ф. 3, № 60476–60479) та М. Вороного (14 вересня 1915 р.) (ф. 3, № 10333), домінуючою темою яких була видавничо-редакційна політика українських часописів, пов'язана з їх становленням, змістовним наповненням та цензурними утисками.

Приватне листування А. Ніковського незначною мірою відклалося і у особистих фондах ЦДАВО України, зокрема, документи справ «Листи від Н. Абрамовича... та інших (22 жовтня 1921 р. — 2 березня 1937 р.)» особистого фонду Г. Журби (ф. 3983, оп. 1, спр. 5) та «Листування з Міністерством закордонних справ УНР.. (8 липня 1918 р. — 17 березня 1924 р.)» особистого фонду М. Василька (ф. 4456, оп. 1, спр. 1) є важливим джерелом для дослідження таких малодосліджених фрагментів біографії А. Ніковського як перебування в еміграції у 1922–1924 рр., повернення в УСРР восени 1924 р.

Досить добре епістолярій А. Ніковського представлений у фондах ДАОО, ДАМО та ВР ОННБ. Зокрема, у справі «Письма Никовского А. из Ромадана (очевидно сотрудника журнала «Основа») ответственному редактору этого журнала в Одессе Гаврилюку Илье Ивановичу о собирании материалов, печатании статей, выдаче корреспондентам гонорара» фонду «Редакция журнала «Основа» ДАОО (ф. 746, оп. 1, спр. 1) збережено листи А. Ніковського до І. Гаврилюка, що стосується різних аспектів видання згаданого вище журналу.

Додаткову інформацію для характеристики А. Ніковського як члена одеського товариства «Просвіта» дає його листування з головою Миколаївської «Просвіти» М. Аркасом, що зберігається у справі «Листи бібліотекаря Одеської «Просвіти» Ніковського А. В. Аркасу М. М. (24 листопада 1906 р. — 6 січня 1908 р.)» особистого фонду М. Аркаса ДАМО (ф. 468, оп. 1, спр. 14).

У Відділі рідкісних видань та рукописів Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького приватна переписка А. Ніков-

ського зберігається у справах «Листи А. В. Ніковського до М. Ф. Комарова. 1909, 1911, 1912 рр.» особистого фонду М. Комарова (ф. 28, № 5) та «Листи А. В. Ніковського до В. Ф. Буряченка і І. І. Гаврилюка з питань про видання й розповсюдження журналу «Основа» та збірки «Степ» (1915–1916 рр.)» фонду «Одеська «Просвіта»» (ф. 29, № 3). Варто зауважити, що практично вся інформація, яку можна почерпнути із одеських архівів, стосується участі А. Ніковського у діяльності товариства «Просвіта» і видання журналу «Основа» і дуже рідко сягає за межі означених тем.

Крім епістолярію до джерел особистого походження також відносимо спогади та щоденники. Більшість з них уже опубліковано, зокрема спогади Д. Дорошенка, А. Ніковського, О. Саліковського, П. Скоропадського, Г. Журби⁷ та щоденники В. Винниченка, С. Єфремова, Є. Чикаленка⁸. Проте, частина віднайдених спогадів та щоденників наразі неопублікована і зберігається у фондах ЦДАВО України. Важлива інформація для з'ясування участі А. Ніковського у діяльності УПСФ, створенні та функціонуванні Українського національного союзу відображена у справі «Рукопис праці «Мої спомини». 1917–1926 рр.» особистого фонду Л. Білецького

(ф. 3876, оп. 1, спр. 3). І. Огієнко у своїх записах подає цікаві відомості про перші кроки А. Ніковського на посаді міністра закордонних справ УНР у червні-липні 1920 р. (справа «Особисті записні книжки І. Огієнка (1920 р.)» з особового фонду діяча (ф. 1871, оп. 1, спр. 6)). У особистому фонді М. Шаповала міститься справа «Рукопис статті «Гетьманщина і Директорія» (уринок зі споминів)» (ф. 3563, оп. 1, спр. 58а), яка відображає події, пов'язані із підготовкою повстання проти Гетьмана і ставлення до них А. Ніковського.

Принагідно вважаємо за потрібне зауважити, що у справі вивчення та публікації епістолярію А. Ніковського зроблено ще дуже мало. Зокрема, видані його листи до В. Винниченка за 1927 р.⁹, їхнє взаємне листування з Є. Чикаленком¹⁰ та деякі інші¹¹.

Отже, як свідчить запропонований огляд, у фондах державних архівів України міститься достатня кількість документів, які дозволяють подати повну й об'єктивну картину громадсько-політичної, наукової та літературно-публіцистичної діяльності А. Ніковського на усіх етапах життя, визначити міру його впливу на державотворчі та націєтворчі процеси в Україні у першій чверті ХХ ст.

¹ Дунай П. О. Ідейно-естетичні засади літературно-критичної діяльності Андрія Ніковського : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2006. — 22 с.; Середенко Ю. В. Творча спадщина А. В. Ніковського як джерело дослідження громадсько-політичного та культурного життя України першої третини ХХ ст. : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни»; Ін-т укр. археографії та джерелозн. ім. М. С. Грушевського НАН України. — К., 2008. — 20 с.; Горбатюк М. В. Громадсько-політична діяльність Андрія Ніковського (1885–1942 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Горбатюк Микола Володимирович ; Запоріж. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2010. — 20 с.

² Українська Центральна Рада : документи і матеріали : у 2 т. / [відп. ред. В. А. Смолій, упоряд. В. Ф. Верстюк]. — К., 1996— .— (Пам'ятки історії України). — Т. 1 : 4 березня — 9 грудня 1917 р. — 1996. — 589 с. Українська Центральна Рада : документи і матеріали : у 2 т. / [відп. ред. В. А. Смолій, упоряд. В. Ф. Верстюк]. — К., 1996. — (Пам'ятки історії України). — Т. 2 : 10 грудня 1917 р. — 29 квітня 1918 р. — 1997. — 422 с.

³ Український національно-визвольний рух. Березень — листопад 1917 року : документи і матеріали / [упоряд. і голова ред. кол. В. Ф. Верстюк] ; Інститут історії України НАН України ; Центральний держ. архів вищих органів влади і управління України ; Дослідний ін-т

сучасної української історії (Філадельфія). — К., 2003. — 1022 с.

⁴ Історія української Конституції / [упоряд. А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко] ; Українська правнична фундація. — К., 1997. — 464 с.

⁵ Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 — листопад 1920 рр. : документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. / [відп. ред. і кер. упоряд. Верстюк В. Ф.]. — К., 2006. — Т. 1. — 2006. — 687 с.; Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 — листопад 1920 рр. : документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. / [відп. ред. і кер. упоряд. Верстюк В. Ф.]. — К., 2006. — Т. 2. — 2006. — 744 с.

⁶ Історія Академії наук України. 1918–1923 : документи і матеріали / [відп. ред. П. С. Сохань ; упоряд. В. Г. Шмельов]. — К., 1993. — 376 с.; Історія Національної Академії наук України. 1924–1928 : документи і матеріали / [відп. ред. О. С. Онищенко, упоряд. В. А. Кучмаренко]. — К., 1998. — 762 с.

⁷ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914–1920) / Дмитро Дорошенко. — Мюнхен, 1969. — 543 с.; Ніковський А. Масонство в Росії перед революцією і на початку війни / Андрій Ніковський ; [публ., передм. та прим. Л. Портнова] // Генеза : філософія, історія, політологія. — 1996. — № 1. — С. 149–160; Ніковський А. Хутір Чорного Мина / Андрій Ніковський // Стебницький. 1862–1923 : [збірник пам'яті]. — К.,

1926. — С. 21–44; Скоропадський П. Спогади : кінець 1917 — грудень 1918 / Павло Скоропадський ; [гол. ред., передм. Я. Пеленський]. — Київ ; Філадельфія : [б. в.], 1995. — 495 с.; Журба Г. Від «Української Хати» до «Музагету» / Галина Журба // Україна. — 1990. — № 47. — С. 130–137. Саліковський О. Як ми склали перший кабінет для Скоропадського : (спомини учасника) / О. Саліковський // Діло. — 1924. — 6 січня. — С. 7–8;
- ⁸ Винниченко В. К. Щоденник / Володимир Кирилович Винниченко : у 2 т. — Едмонтон ; Нью-Йорк : Канадський інститут українських студій, 1980–1983. — Т. 2 : 1921–1925 / [ред. Г. Костюк ; упоряд. О. Мотиля]. — 1983. — 700 с.; Єфремов С. О. Щоденники. 1923–1929 / Сергій Олександрович Єфремов ; [гол. упоряд. Путро О. С.]. — К. : ЗАТ «Газета РАДА», 1997. — 848 с.; Чикаленко Є. Щоденник : у 2-х т. / Євген Чикаленко. — К., 2004. — Т. 1 : 1907–1917. — 2004. — 428 с. Чикаленко Є. Щоденник : у 2-х т. / Євген Чикаленко. — К., 2004. — Т. 2 : 1918–1919. — 2004. — 464 с.
- ⁹ Листи А. Ніковського до В. Винниченка // Слово : література, мистецтво, критика, мемуари, документи. Зб. 2 / [ред. кол. : Г. Костюк (голова) та ін.]. — Нью-Йорк : Об'єднання українських письменників в екзилі, 1964. — С. 318–321.
- ¹⁰ Євген Чикаленко, Андрій Ніковський. Листування. 1908–1921 роки / упор. Н. Миронець, Ю. Середенко, І. Старовойтенко ; вступ. ст. Ю. Середенко, І. Старовойтенко. — К., 2010. — 448 с.
- ¹¹ Горбатюк М. Польсько-українські відносини після підписання Ризького мирного договору у листуванні А. Ніковського з В. Прокоповичем (квітень-липень 1921 р.) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». Вип. 14 / Гол. ред. Ю. І. Терещенко. — К., 2008. — С. 231–261; Горбатюк М. Листи Андрія Ніковського до Симона Петлюри (1920–1921 рр.) // Пам'ятки : археографічний щорічник / редкол.: С. Г. Кулешов (гол. ред.) та ін. — К., 2010. — Т. 11. — С. 68–101.

Thank you for evaluating AnyBizSoft PDF Splitter.

A watermark is added at the end of each output PDF file.

To remove the watermark, you need to purchase the software from

<http://www.anypdftools.com/buy/buy-pdf-splitter.html>